1. מטרת המחקר

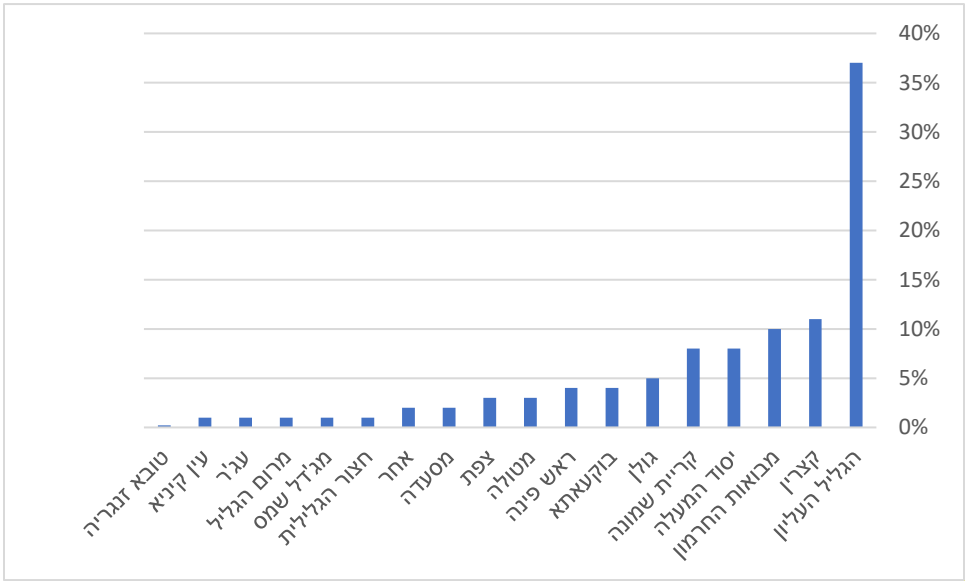
הסקר נערך במחצית השנייה של שנת 2025, כחצי שנה לאחר חזרת התושבים המפונים לבתיהם וכשמונה חודשים לאחר שהפסקת האש נכנסה לתוקף. מטרת המחקר הייתה לבחון היבטים שונים של החוסן האישי והקהילתי בקרב תושבי הגליל המזרחי, וכן להעריך אינדיקציה לפוסט טראומה, תחושת ביטחון ומצבם הרגשי, ההתנהגותי והחברתי של הילדים. בנוסף, הסקר ביקש לבחון את תפיסות התושבים בנוגע להיבטים שונים של איכות החיים, לזהות דרכים לשיפור איכות החיים בצפון בתחומי חיים שונים, ולבדוק את היקף הפגיעה הכלכלית בעקבות המלחמה.

2. שיטת המחקר

2.1 אוכלוסיית המחקר

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2022), מונה אוכלוסיית האזרחים הבוגרים (גילאי 18 ומעלה) באשכול הגליל המזרחי כ־123,000 תושבים. בהתאם לכך, חושב מדגם מייצג לאוכלוסייה זו; עבור רווח סמך של 99% ושגיאת דגימה של 5%, גודל המדגם הרצוי עמד על 660 משתתפים. בסך הכול השיבו לשאלון 1,241 תושבים מהגליל המזרחי, מתוכם 90% יהודים ו־10% ערבים. מן המשתתפים, 66% היו נשים ו־34% גברים. מבחינת התפלגות הגיל, 2% מהמשיבים היו בגילאי 18–21, 19% בגילאי 22–35, 62% בגילאי 36–65, ו־18% בגילאי 66 ומעלה. בתרשים 1 מוצגת התפלגות המשיבים לפי רשות מקומית.

תרשים 1: התפלגות המשיבים לפי רשות מקומית (באחוזים)

2.2 איסוף הנתונים

הנתונים נאספו בסקר מקוון למילוי עצמי בין החודשים אוגוסט לנובמבר 2025. המדגם היה מדגם נוחות. השאלון הופץ באמצעות קישור אינטרנטי באמצעים שונים כגון: רשתות חברתיות, מיילים והפצה על ידי הרשויות. ההשתתפות במחקר הייתה בהתנדבות והמשתתפים קיבלו תמריץ עבור השתתפותם (בקרב המשתתפים הוגרלו שוברים לארוחה).

2.3 כלי המחקר

השאלון הועבר בשתי שפות – עברית וערבית – וכלל שאלות סגורות בנושאים שונים, ובהם: מאפיינים דמוגרפיים של המשיבים, חוסן אישי וקהילתי, תחושת ביטחון ותפקוד גורמי הביטחון בזמן המלחמה, מצבם הרגשי, החברתי וההתנהגותי של הילדים, מדדי איכות חיים, אינדיקציה לפוסט־טראומה, פגיעה כלכלית בעקבות המלחמה ותפיסות התושבים לגבי דרכים לשיפור איכות החיים בצפון. השאלון נבדק על ידי צוות המחקר במרכז הידע, לצורך הבטחת תקינותו ותאימותו למטרות המחקר. המחקר קיבל את אישור וועדת האתיקה של המכללה האקדמית תל חי- אוניברסיטה בהקמה.

3. ממצאים

3.1 חוסן קהילתי

חוסנה של קהילה מוגדר כיכלתה לתפקד בעת משבר ולחזור לשגרה (גם אם חדשה) ביעילות לאחר אסון. חוסן קהילתי מתבסס על מוגנות בשגרה, והתנהלות קהילות במצבי חירום. החוסן הקהילתי במחקר זה נמדד באמצעות כלי מחקר מתוקף (CCRAM; Leykin et al., 2013) המבוסס על המדדים: מנהיגות מקומית, יכולות משותפות, מוכנות לחירום, קשר למקום ואמון חברתי. השאלון נמדד בסקאלה של 1 עד 5, כאשר ציון גבוה מעיד על רמה גבוהה של המדד הנבחן. מניתוח הממצאים עולה כי מדדי החוסן הקהילתי של תושבים שלא פונו מבתיהם גבוהים מאלה של תושבים שפונו או התפנו מבתיהם, הן בסקר הנוכחי והן בשני סקרי התושבים שנערכו בשנים 2023 ו־2024 (לוח 1). עוד יש לציין כי נמצא קשר חיובי בין המצב הכלכלי לבין החוסן האישי הקהילתי, $r= .12, p<.001$, כך שככל שאנשים דיווחו על מצב כלכלי טוב יותר, כך רמת החוסן הקהילתי שלהם הייתה גבוהה יותר.

לוח 1: ממוצעי מדדי החוסן הקהילתי בהשוואה לסקרי תושבים קודמים ובין מפונים ללא־מפונים

מדדי החוסן הקהילתי	כלל המדגם	מפונים	סקר 2025 לא מפונים	סקר 2024 מפונים	סקר 2024 לא מפונים	סקר 2023 מפונים	סקר 2023 לא מפונים
מנהיגות מקומית	3.2	2.9	3.3	-	-	-	-
יכולות משותפות	3.7	3.6	3.8	3.5	3.7	3.6	3.9
מוכנות לחירום	3.5	3.3	3.6	3.1	3.7	3.4	3.8

		סקר 2025	סקר 2025	סקר 2024	סקר 2024	סקר 2023	סקר 2023
קשר למקום	3.9	3.8	4.0	3.9	4.0	3.8	4.3
אמון חברתי	3.4	3.3	3.5	3.4	3.6	3.4	3.7

*הנתונים מבטאים את ממוצע מדדי החוסן הקהילתי, סקאלת התשובות נעה מ-1 עד 5
**בשני סקרי התושבים הקודמים לא נבדק המדד מנהיגות מקומית

3.2 חוסן אישי

חוסן אישי מוגדר כיכולתו של האדם להתמודד באופן יעיל עם מצבי לחץ, קושי ואתגרים, ולהסתגל לשינויים תוך שמירה על תפקוד תקין ואף לצמוח מתוך האתגר. החוסן האישי במחקר זה נמדד באמצעות כלי מחקר מתוקף (CD-RISC10; Campbell-Sills & Stein ,2007). השאלון נמדד בסקאלה של 1 עד 5, כאשר ציון גבוה מעיד על רמה גבוהה של חוסן אישי. מניתוח הממצאים עולה כי מדד החוסן האישי גבוה באופן יחסי ביחס לנקודת האמצע שהיא 3. כמו כן, נמצאה רמת חוסן אישי דומה בקרב תושבים מפונים ולא מפונים ובקרב קבוצות הגיל השונות (לוח 2). עוד יש לציין כי נמצא קשר חיובי בין המצב הכלכלי לבין החוסן האישי, $r = .25$, $p < .001$, כך שככל שאנשים דיווחו על מצב כלכלי טוב יותר, כך רמת החוסן האישי שלהם הייתה גבוהה יותר.

לוח 2: ממוצע מדד החוסן האישי: השוואה בין מפונים ללא מפונים ובין קבוצות הגיל

			קבוצות גיל	קבוצות גיל	קבוצות גיל	קבוצות גיל
כלל המדגם	מפונים	לא מפונים	18-21	22-35	36-65	66 ומעלה
3.7	3.6	3.7	3.6	3.7	3.7	3.7

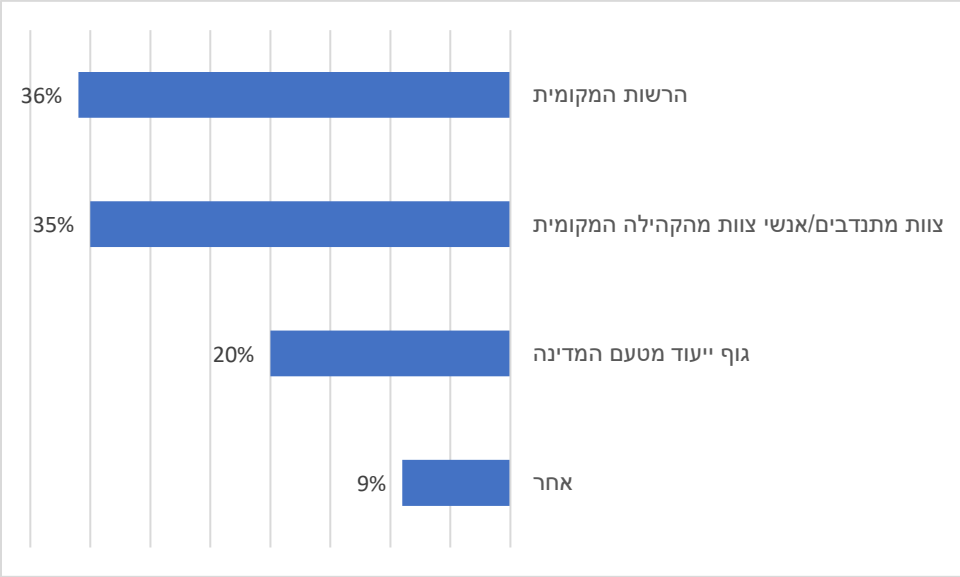
*הנתונים מבטאים את ממוצע מדד החוסן האישי, סקאלת התשובות נעה מ-1 עד 5

3.3 תפיסות התושבים בנוגע לגורם המתאים ביותר ללוות תהליך פינוי במקרה חירום עתידי

המשתתפים נשאלו איזה גורם מתאים ביותר לדעתם ללוות את תהליך הפינוי במקרה של תרחיש חירום עתידי (כגון מלחמה, רעידת אדמה או שריפה). מהממצאים עולה כי שני הגורמים הנתפסים כמתאימים ביותר לליווי

תהליך הפינוי הם הרשות המקומית (36%) וצוות מתנדבים או אנשי צוות מהקהילה המקומית (35%) (תרשים 2).

תרשים 2: הגורם המתאים ביותר לליווי פינוי בתרחיש חירום עתידי לפי דיווחי המשיבים

3.4 התנדבות במסגרות שונות

המשתתפים נשאלו האם הם מתנדבים במסגרות שונות. מהממצאים עולה כי למעלה משליש מהמשתתפים (36%) מתנדבים בקהילה שלהם, ו־15% נוספים מתנדבים במסגרת אחרת. כמו כן, ניכר כי שיעור ההתנדבות הגבוה ביותר הוא בקרב קבוצת הוותיקים (בני 66 ומעלה). (לוח 2).

לוח 3: שיעור ההתנדבות במסגרות שונות

	כלל המדגם	18-21	22-35	36-65	66 ומעלה
התנדבות בקהילה	36%	39%	20%	38%	48%
התנדבות במסגרת אחרת	15%	31%	13%	15%	17%
לא מתנדב כרגע, אך שוקל להתנדב בעתיד	26%	15%	37%	23%	15%
לא מתנדב	24%	15%	29%	24%	20%

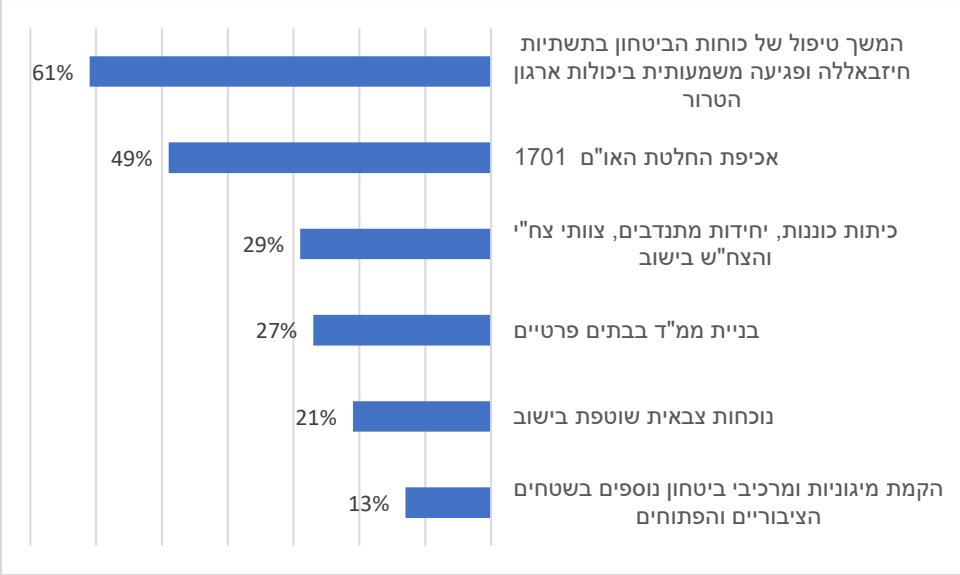
3.5 תחושת ביטחון

המשתתפים נשאלו אילו נושאים עשויים לתרום בצורה הטובה ביותר לתחושת הביטחון שלהם ושל בני משפחותיהם, ולסייע להם להמשיך להתגורר ביישובם. מהתפלגות התשובות עולה כי ההיבט המשמעותי ביותר

לתחושת הביטחון הוא טיפול בתשתיות חיזבאללה ופגיעה משמעותית ביכולתו של ארגון הטרור. אחריו, דורגה אכיפת החלטת האו״ם 1701 (תרשים 3).

=

תרשים 3: הנושאים שיתרמו לתחושת הביטחון לפי סדר חשיבות

*המשתתפים התבקשו לדרג את ההיגדים לפי סדר חשיבות, האחוזים בגרף מציינים את דירוג ההיגד בין שני המקומות הראשונים

3.6 תפקוד גורמי הביטחון בתקופת המלחמה ובחינת זמינות ויכולת השימוש במרחבים המוגנים

המשתתפים נשאלו לגבי תפקוד גורמי הביטחון בתקופת המלחמה, וממצאי הסקר מצביעים על רמת שביעות רצון גבוהה. באופן ספציפי, 78% מהמשיבים דיווחו כי מערכות ההתרעה והאזעקות של פיקוד העורף פעלו ביישוב באופן סדיר ותקין. בנוסף, 79% מהמשיבים ציינו כי במהלך תקופת המלחמה התקבלו עדכונים ומידע רציף בתחום החירום והביטחון מגורמי הביטחון ביישוב, ברשות המקומית או באשכול גליל מזרחי. כמו כן, 80% מהמשיבים העריכו כי בעלי תפקידי החירום והביטחון ביישוב תפקדו בצורה טובה מאוד במהלך המלחמה.

באשר למרחבים המוגנים, 87% מהמשיבים דיווחו כי באזור מגוריהם קיים מרחב מוגן שניתן להתפנות אליו בזמן בטוח בהתאם להנחיות פיקוד העורף. מתוכם, 51% ציינו כי בדירתם קיים ממ״ד, והיתר דיווחו על מרחבים מוגנים אחרים כגון ממ״ק, מקלט ציבורי או מיגונית. עוד יש לציין כי 13% מהמשיבים דיווחו כי אין בסביבתם מרחב מוגן שניתן להתפנות אליו בזמן בטוח. בנוסף, 18% מהמשיבים ציינו כי המרחב המוגן העומד לרשותם אינו נגיש או שאינו ערוך לשהייה ממושכת של מספר שעות.

3.7 מצבם הרגשי, החברתי וההתנהגותי של הילדים

משיבים להם ילדים מתחת לגיל 18 התבקשו להשיב על מצבם הרגשי, החברתי וההתנהגותי של לפחות אחד מילדיהם. 56% מהמשיבים דיווחו על כך מצבם הרגשי של לפחות אחד מילדיהם נפגע בעקבות המצב, זאת לעומת 62% מהמשיבים שדיווחו על כך בסקר שנערך בנובמבר 2024. 34% מהמשיבים דיווחו כי מצבם החברתי של לפחות אחד מילדיהם נפגע, זאת לעומת 50% מההורים שדיווחו על כך בסקר נובמבר 2024. 38% מהמשיבים דיווחו כי חל שינוי לרעה בהתנהגות של לפחות אחד מילדיהם, שיעור זהה לזה שהתקבל בסקר נובמבר 2024. לבסוף, 8% מההורים דיווחו כי הם חושבים שילדיהם נמצא בסכנת נשירה ממערכת החינוך, זאת בהשוואה ל-11% מההורים שדיווחו על כך בסקר מובמבר 2024. ניכר אם כך, שבמרבית המדדים חל שיפור מסוים, פרט למדד ההתנהגותי, שם לא חל שינוי.

בנוסף לניתוח הנתונים עבור כלל המדגם, נבדקו ההבדלים בין תושבים שפונו מבתיהם לבין תושבים שנותרו להתגורר בבתיהם בשתי נקודות הזמן. מלוח 3 עולה כי בכל המדדים, למעט נשירה ממערכת החינוך, הורים שפונו מבתיהם דיווחו על פגיעה משמעותית יותר בילדיהם. כמו כן, ניכר כי הפערים בין המפונים לבין הלא־מפונים גדלו בסקר הנוכחי בהשוואה לסקר שנערך בנובמבר 2024, בעיקר בכל הנוגע לפגיעה במצבם הרגשי של הילדים. עוד יש לציין כי נמצא קשר בין המצב הכלכלי לבין פגיעה במצב החברתי של הילדים , $r= -.17, p<.001$ וכן לבין סכנת נשירה ממערכת החינוך, $r = -.12, p < .05$, כך שככל שההורים דיווחו על מצב כלכלי טוב יותר, כך דווחה פגיעה נמוכה יותר במצב החברתי של ילדיהם וכן סכנת נשירה נמוכה יותר.

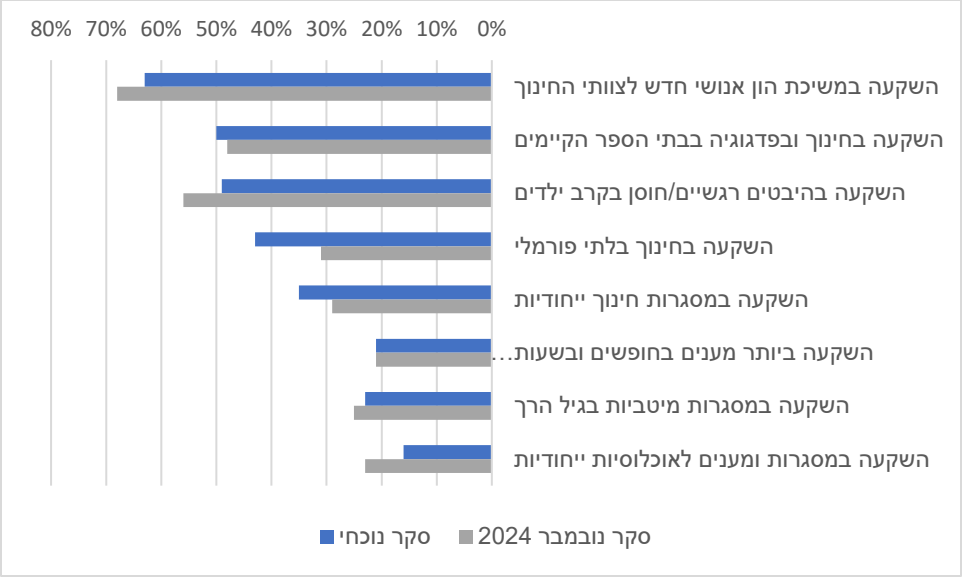
לוח 4: מצבם הרגשי, החברתי והתנהגותי של הילדים: השוואה על פי שנת הסקר ועל פי פינוי

	סקר 2025	סקר 2025	סקר 2024	סקר 2024
	מפונים	לא מפונים	מפונים	לא מפונים
פגיעה במצב רגשי	70%	50%	66%	58%
פגיעה במצב חברתי	44%	29%	55%	46%
שינוי לרעה במצב ההתנהגותי	46%	35%	43%	33%
סכנת נשירה	6%	8%	9%	14%

3.8 תחומים בהם יש להשקיע כדי לשפר את מערכת החינוך בצפון

משיבי הסקר התבקשו לציין באילו תחומים יש, לדעתם, להשקיע במערכת החינוך בצפון. מהממצאים עולה כי שלושת התחומים המרכזיים שבהם התושבים סבורים שיש להשקיע, גם בסקר הנוכחי וגם בסקר התושבים הקודם (2024), הם משיכת הון אנושי חדש למערכת החינוך, השקעה בחינוך ובפדגוגיה בבתי הספר הקיימים והעמקת התמיכה הרגשית ופיתוח החוסן בקרב ילדים (תרשים 4).

תרשים 4: התחומים שבהם יש להשקיע במערכת החינוך בצפון לתפיסת התושבים: השוואה לסקר נובמבר 2024

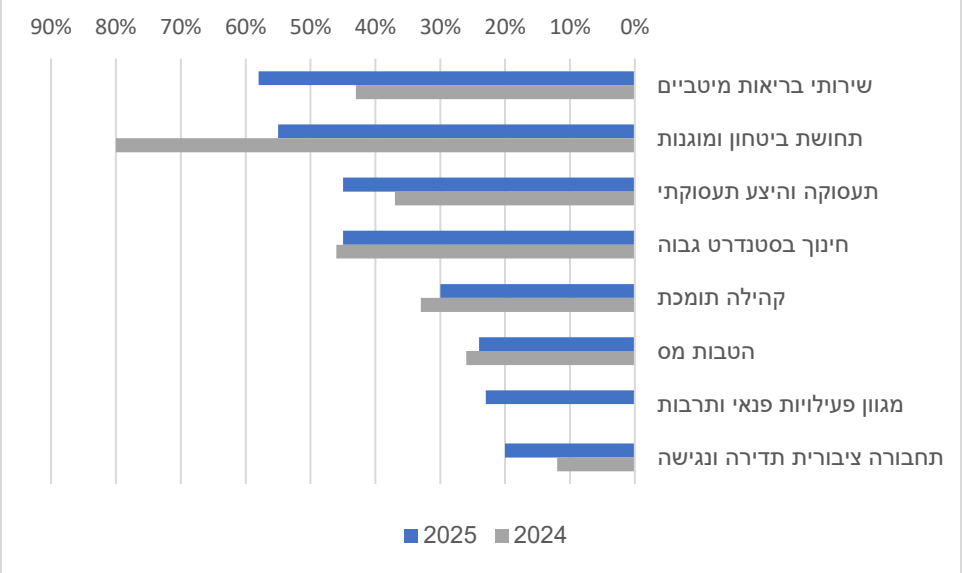

*המשתתפים התבקשו לדרג את ההיגדים לפי סדר חשיבות, האחוזים בגרף מציינים את דירוג ההיגד בין שלושת המקומות הראשונים

3.9 מדדי איכות החיים

המשתתפים התבקשו לציין אילו מדדי איכות חיים חשובים עבורם לפי סדר חשיבות. מהממצאים עולה כי גם בסקר הנוכחי וגם בסקר התושבים הקודם, שני מדדי איכות החיים המרכזיים והחשובים ביותר בעיני התושבים הם תחושת ביטחון ומוגנות ושירותי בריאות מיטביים. עם זאת, ניכר כי בסקר שנערך בנובמבר 2024, שנערך בעיצומה של המערכה בצפון, 80% מהמשיבים ציינו את תחושת הביטחון כאחד המדדים החשובים ביותר, לעומת 55% בלבד בסקר הנוכחי. הבדל זה עשוי לשקף את השפעת ההקשר הביטחוני על תפיסת חשיבותו של מדד זה (תרשים 5).

תרשים 5: מדדי איכות החיים: השוואה לסקר תושבים נובמבר 2024

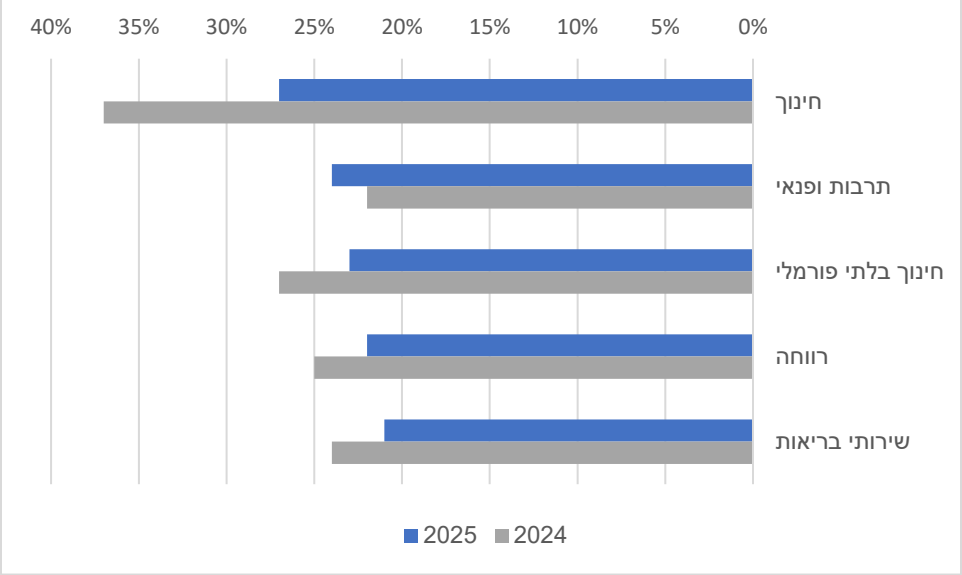

*המשתתפים התבקשו לדרג את ההיגדים לפי סדר חשיבות, האחוזים בגרף מציינים את דירוג ההיגד בין שלושת המקומות הראשונים

3.10 מידת שביעות הרצון מהשירותים השונים הניתנים באזור המגורים

המשתתפים נשאלו לגבי שביעות רצונם מהשירותים השונים הניתנים במקום מגוריהם. מהממצאים עולה כי רק כחמישית עד רבע מהמשתתפים הביעו שביעות רצון מהשירותים השונים, ושיעורים אלה דומים יחסית בין כלל תחומי השירות. יש לציין כי בסקר שנערך בנובמבר 2024 נבדקו מדדי שביעות הרצון בנפרד עבור תושבים שפונו מבתיהם לעומת תושבים שנותרו להתגורר בבתיהם, מאחר שהמפונים העריכו את השירותים בהתאם למקום אליו התפנו. לכן בתרשים 6 מוצגת ההשוואה הרלוונטית רק לתושבים שנותרו בבתיהם בסקר נובמבר 2024. מהשוואה זו עולה תמונה דומה של שביעות רצון נמוכה בכלל השירותים, למעט שירותי החינוך, שבהם שיעורי שביעות הרצון בסקר הקודם היו גבוהים יותר.

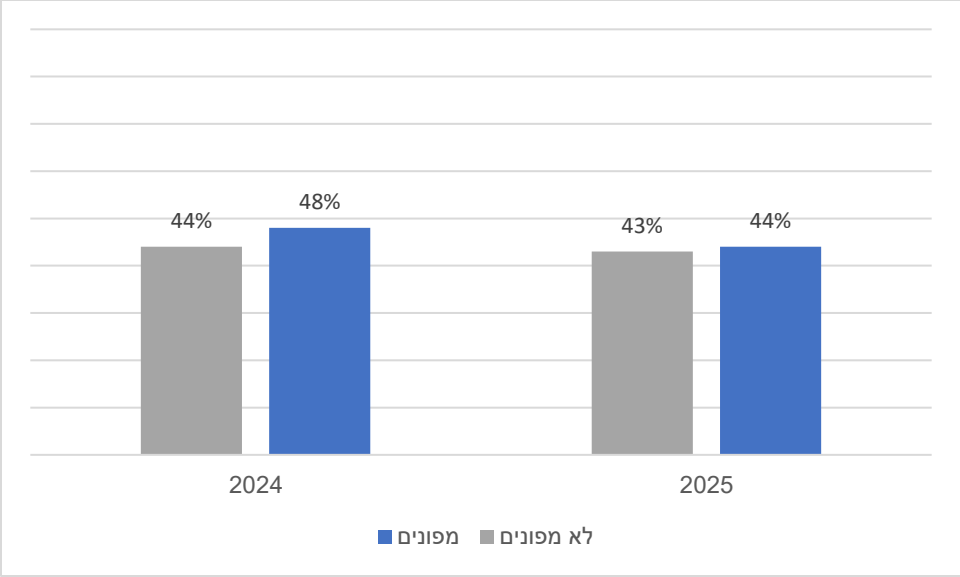
תרשים 6: שביעות רצון מהשירותים באזור המגורים – השוואה לסקר נובמבר 2024

3.11 אינדיקציה ל- PTSD

אינדיקציה ל- PTSD נמצאה בקרב 43% מהמשיבים, שיעור מעט נמוך מזה שנמצא בסקר נובמבר 2024 (46%). כמו כן, ניכר כי שיעור האינדיקציה לפוסט טראומה בסקר הנוכחי דומה בקרב תושבים שפונו מבתיהם ובקרב תושבים שנותרו להתגורר בבתיהם. לעומת זאת, בסקר שנערך בנובמבר 2024 נמצאה אינדיקציה מעט גבוהה יותר לפוסט טראומה בקרב תושבים שפונו מבתיהם ביחס לתושבים שנותרו בבתיהם (תרשים 7).

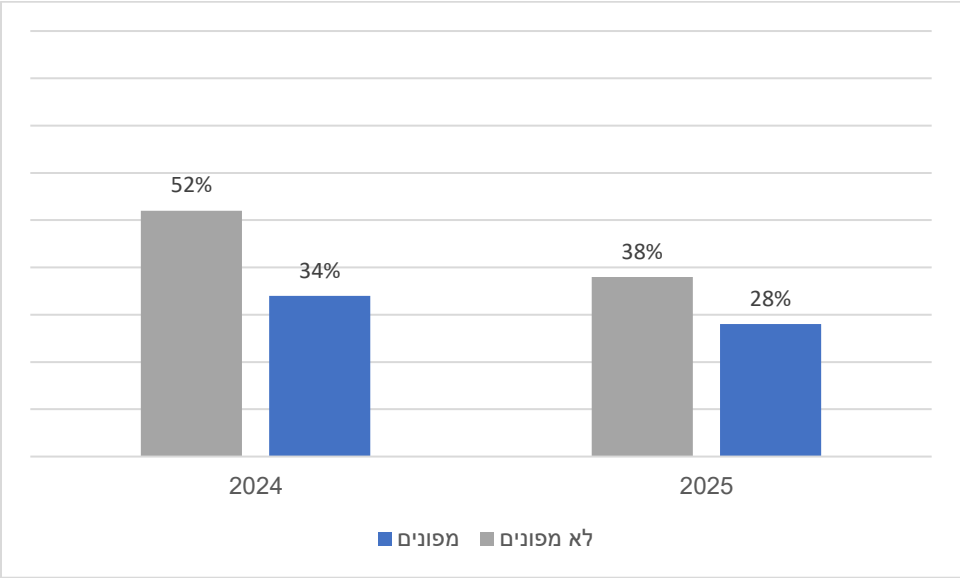
תרשים 7: אינדיקציה לפוסט טראומה – השוואה לסקר נובמבר 2024 ובין מפונים ללא מפונים

3.12 פגיעה במצב הכלכלי בעקבות המלחמה

התושבים נשאלו מהו מצבם הכלכלי כיום בהשוואה למצבם לפני 7.10.23. 35% מהמשיבים דיווחו כי מצבם הכלכלי כיום גרוע יותר מאשר לפני המלחמה, שיעור נמוך מזה שדווח בסקר התושבים הקודם שנערך בנובמבר 2024 (44%). כמו כן, ניכר כי שיעור הדיווח על פגיעה כלכלית גבוה יותר בקרב תושבים שלא פונו מבתיהם, מגמה הדומה לזו שנמצאה גם בסקר הקודם (תרשים 8).

תרשים 8: פגיעה במצב הכלכלי בעקבות המלחמה – השוואה לסקר נובמבר 2024 ובין מפונים ללא מפונים

מגבלות המחקר

שיטת הדגימה שנבחרה למחקר הייתה דגימת נוחות, דבר המגביל את יכולת ההכללה של ממצאי המחקר לאוכלוסייה הרחבה. מכיוון שהדגימה לא בוצעה באופן אקראי, קיים חשש להטיה במדגם. כלומר, שהמשתתפים שנכללו בו אינם מייצגים באופן מלא את כלל הקבוצות והמאפיינים באוכלוסייה.
מגבלה נוספת של המחקר נובעת מן העובדה שכלי המחקר היה שאלון לדיווח עצמי, אשר מטבעו עשוי לחשוף את הנתונים להשפעות של רצייה חברתית. כלומר, נטייה של משתתפים להשיב באופן הנתפס כחיובי או מקובל חברתית, ולא בהכרח לשקף את מצבם האמיתי.

5. סיכום והמלצות

ממצאי הסקר מצביעים על מספר מגמות מרכזיות בנוגע לחוסן, ביטחון, רווחה אישית וקהילתית ואיכות החיים בגליל המזרחי לאחר המלחמה. מדדי החוסן הקהילתי נמצאו גבוהים יותר בקרב תושבים שלא פונו מבתיהם, מגמה שנשמרה גם בשני הסקרים הקודמים. עם זאת, רמת החוסן האישי נמצאה גבוהה יחסית וללא הבדלים בין מפונים ללא־מפונים ובין קבוצות הגיל. כמו כן, נמצא כי הן רמת החוסן האישי והן רמת החוסן הקהילתי קשורות למצב הכלכלי, כך שתושבים שדיווחו על מצב כלכלי טוב יותר דיווחו גם על רמות גבוהות יותר של חוסן אישי וחוסן קהילתי.
אינדיקציה לפוסט־טראומה נמצאה בקרב 43% מהמשיבים, שיעור מעט נמוך מהסקר שנערך בנובמבר 2024 , והיא דומה בקרב מפונים ולא־מפונים. מבחינה כלכלית, 35% דיווחו כי מצבם הורע מאז תחילת המלחמה, שיעור נמוך מהסקר הקודם, אך עדיין גבוה יותר בקרב תושבים שלא פונו מבתיהם.
בהיבטי ביטחון, התושבים רואים ברשות המקומית ובצוותי מתנדבים מהקהילה את הגורמים המרכזיים לליווי תהליך פינוי בעת חירום. שיעורי ההתנדבות בקהילה גבוהים יחסית, במיוחד בקרב בני 66 ומעלה. תחושת הביטחון מושפעת בעיקר מהצורך להתמודד עם תשתיות חיזבאללה ולהחליש את יכולת הארגון, וכן מאכיפת החלטת האו״ם 1701. שביעות הרצון מתפקוד גורמי הביטחון בתקופת המלחמה גבוהה, ורוב התושבים דיווחו על זמינות מרחבים מוגנים; עם זאת, 18% ציינו שהמרחב המוגן הקיים אינו נגיש או אינו מתאים לשהייה ממושכת.
ביחס לילדים, ניכר שיפור מסוים במדדים הרגשיים והחברתיים בהשוואה לסקר הקודם, אם כי במדד ההתנהגותי לא חל שינוי. הורים שפונו מבתיהם דיווחו על פגיעה משמעותית יותר בילדיהם, והפער בינם לבין הורים שלא פונו אף גדל בסקר הנוכחי. כמו כן, נמצא כי הורים שדיווחו על מצב כלכלי פחות טוב דיווחו על פגיעה רבה יותר במצב החברתי של ילדיהם ועל סכנת נשירה גבוהה יותר ממערכת החינוך.
במערכת החינוך, התושבים מצביעים באופן עקבי על שלושה תחומי השקעה מרכזיים: משיכת הון אנושי חדש למערכת, חיזוק הפדגוגיה בבתי הספר הקיימים והעמקת התמיכה הרגשית וחיזוק החוסן בקרב ילדים. מבחינת איכות החיים, תחושת ביטחון ושירותי בריאות מיטביים הם המדדים החשובים ביותר, אם כי חשיבותו של הביטחון פחתה בהשוואה לנובמבר 2024 - ככל הנראה בשל ריחוק יחסי מהאירועים הביטחוניים. בתחום שביעות הרצון מהשירותים במקום המגורים, רק כחמישית עד רבע מהמשתתפים הביעו שביעות רצון, מגמה הדורשת תשומת לב ניהולית ומקצועית.

לאור ממצאים אלה, מומלץ לחזק את המענים בתחומים הבאים:

- חוסן קהילתי ותמיכה חברתית ,במיוחד בקרב משפחות שפונו מבתיהן.
- שירותי בריאות הנפש עבור תושבים וילדים, כולל הרחבת מסגרות טיפול בקהילה ובבתי הספר.
- התאמת מרחבים מוגנים ושיפור מוכנות החירום, בדגש על בתים שבהם המיגון אינו נגיש או מתאים לשהייה ממושכת.
- שיקום כלכלי ממוקד ,בעיקר לתושבים שלא פונו ומדווחים על פגיעה רבה יותר.
- השקעה מערכתית בחינוך בצפון ,באמצעות גיוס כוח הוראה איכותי, פיתוח פדגוגי והרחבת תכניות חוסן רגשיות.
- שיפור השירותים במקום המגורים ,לרבות רווחה, בריאות, קהילה ושירותים מוניציפליים הדורשים מענה שיטתי.
- המשך חיזוק תחושת הביטחון באמצעות טיפול בתשתיות האויב והמשך קידום מנגנונים לאכיפת החלטת 1701.